

OILADA OTA-ONA VA FARZAND MUNOSABATLARINING IJTIMOIY-PSIXOLOGIK ASOSLARI

Haydarova Oytaxta Xayrullo qizi

Osiyo xalqaro universiteti

Telefon: +998943761418

Haydarovaoytaxta95@gmail.com

Annotatsiya: Mazkur maqolada oilada ota-ona va farzand o'rtasidagi munosabatlarning ijtimoiy-psixologik mohiyati, ularning farzand shaxsining shakllanishidagi o'rni ilmiy-nazariy jihatdan tahlil etilgan. Oila tarbiyasining asosiy funksiyalari, ota-onaning pedagogik madaniyati, zamonaviy oilalarda uchrayotgan muammolar hamda ularning farzand psixikasiga ta'siri yoritilgan. Tadqiqot davomida ilmiy adabiyotlarni tahlil qilish, qiyoslash va umumlashtirish metodlaridan foydalanilgan.

Kalit so'zlar: oila, ota-ona, farzand, tarbiya, munosabatlar, pedagogik madaniyat, ijtimoiy muhit.

Аннотация: В данной статье научно и теоретически анализируется социально-психологическая природа взаимоотношений родителей и детей в семье, их роль в формировании личности ребенка. Выделены основные функции семейного воспитания, педагогическая культура родителей, проблемы, встречающиеся в современных семьях, и их влияние на психику ребенка. В исследовании использованы методы анализа, сравнения и обобщения научной литературы.

Ключевые слова: семья, родители, ребенок, воспитание, взаимоотношения, педагогическая культура, социальная среда.

Abstract: This article scientifically and theoretically analyzes the socio-psychological nature of the relationship between parents and children in the family, their role in the formation of the child's personality. The main functions of family

upbringing, the pedagogical culture of parents, the problems encountered in modern families and their impact on the child's psyche are highlighted. The research used methods of analysis, comparison and generalization of scientific literature.

Keywords: family, parents, child, upbringing, relationships, pedagogical culture, social environment.

Oila jamiyatning eng muhim ijtimoiy institutlaridan biri bo'lib, unda shaxsning axloqiy, ma'naviy va psixologik rivojlanishi amalga oshadi. Har bir inson hayotida oila dastlabki va eng muhim tarbiya maskani hisoblanadi. Ayniqsa, ota-ona va farzand o'rtasidagi munosabatlar bolaning shaxs sifatida shakllanishida hal qiluvchi ahamiyat kasb etadi.

Bugungi globallashuv sharoitida oilaviy munosabatlar mazmunan o'zgarib bormoqda. Ijtimoiy-iqtisodiy omillar, axborot texnologiyalarining rivoji, hayot sur'atining tezlashuvi ota-ona va farzand o'rtasidagi muloqotga sezilarli ta'sir ko'rsatmoqda. Natijada ayrim oilalarda tarbiyaviy muammolar, nizolar va tushunmovchiliklar kuchaymoqda. Shu sababli ota-ona va farzand munosabatlarini ilmiy asosda o'rganish va tahlil qilish dolzarb vazifalardan biri hisoblanadi.

1. Oila – shaxs tarbiyasining asosiy ijtimoiy muhiti

Oila shaxsning ijtimoiylashuvi boshlanadigan birlamchi muhit hisoblanadi. Bola ilk bor jamiyat qoidalari, axloqiy me'yorlar va ijtimoiy rollarni aynan oilada o'zlashtiradi. Ota-onaning hayotga bo'lgan munosabati, qadriyatlari va xulq-atvori farzand uchun namuna vazifasini bajaradi.

Oilada sog'lom psixologik muhit mavjud bo'lsa, farzand o'zini erkin his qiladi, mustaqil fikrlash va mas'uliyat hissi shakllanadi. Aksincha, nizoli va beqaror oilaviy muhit bolada qo'rquv, ishonchsizlik va ijtimoiy moslashuv muammolarini keltirib chiqaradi. Bola hayotining dastlabki yillarida u o'z atrofidagi dunyoni aynan oilaviy munosabatlar orqali idrok etadi. Bu davrda bolaning axloqiy, ijtimoiy va hissiy rivojlanishi to'g'ridan-to'g'ri ota-ona va oiladagi boshqa a'zolarining xulq-atvori, qadriyatlari va kundalik faoliyati bilan bog'liq bo'ladi. Shu nuqtai nazardan

oilada nafaqat tarbiya beruvchi, balki shaxsning psixologik va ma'naviy barqarorligini shakllantiruvchi asosiy institut sifatida xizmat qiladi.

Bolaning jamiyat qoidalari va ijtimoiy rollarni o'rganishi oilada boshlanadi. Masalan, farzand birinchi marta "yaxshi-yomon" tushunchasini ota-onaning kundalik xatti-harakati va so'zlari orqali anglaydi. Agar ota-ona bir-biriga hurmat bilan muomala qilsa, farzand ham shunday munosabatni o'rganadi. Shu bilan birga, oilada mavjud qadriyatlar, an'analar va ma'naviy tamoyillar bolaning shaxsiy fazilatlarini shakllantirishda asosiy omilga aylanadi.

Sog'lom psixologik muhit bola uchun xavfsiz makon yaratadi. Bunday muhitda farzand o'z fikrini erkin ifodalashi, mustaqil qaror qabul qilishi va xatolardan qo'rqmasligi mumkin. Masalan, ota-onaning konstruktiv tanqidi, qo'llab-quvvatlashi va rag'batlantirishi farzandda o'ziga bo'lgan ishonchni oshiradi va uning ijodiy fikrlash qobiliyatini rivojlantiradi. Shu bilan birga, farzand oilada ijtimoiy mas'uliyatni o'rganadi — u kichik yoshdan to'g'ri xulq-atvor va vazifalarni bajarishning ahamiyatini tushunadi.

2. Ota-ona va farzand munosabatlarining psixologik mohiyati

Ota-ona va farzand munosabatlari, avvalo, hissiy yaqinlik va o'zaro ishonchga asoslanadi. Psixologik tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, bolaga mehr va e'tibor yetishmasligi uning ruhiy rivojiga salbiy ta'sir ko'rsatadi.

Ota-onaning farzand bilan muloqoti quyidagi jihatlarda namoyon bo'ladi:

- mehr-muhabbat va g'amxo'rlik
- talabchanlik va nazorat
- rag'batlantirish va qo'llab-quvvatlash

Mazkur omillarning muvozanatda bo'lishi sog'lom munosabatlarni ta'minlaydi.

3. Ota-onaning tarbiya uslublari va ularning ta'siri

Pedagogik adabiyotlarda ota-onaning tarbiya uslublari asosan uch turga bo'linadi:

1. **Avtoritar** – qat’iy talablar, farzand fikrini inobatga olmaslik; bolada qo‘rquv va mustaqillikning pasayishiga olib keladi.

2. **Liberal** – nazorat yetishmasligi; intizomsizlik va mas’uliyatsizlikni keltirib chiqaradi.

3. **Demokratik** – eng samarali uslub; farzand fikri hurmat qilinadi, me’yoriy nazorat saqlanadi.

Avtoritar uslubda ota-ona qat’iy talablar qo‘yadi, farzand fikrini kam inobatga oladi. Bu holat bolada qo‘rquv va mustaqillikning pasayishiga olib kelishi mumkin.

Liberal uslubda esa nazorat yetishmaydi, bu esa intizomsizlik va mas’uliyatsizlikni keltiribchiqaradi.

Demokratik uslub eng samarali bo‘lib, unda farzand fikri hurmat qilinadi, lekin me’yoriy nazorat saqlanadi.

4. Zamonaviy oilalarda ota-ona va farzand munosabatlaridagi muammolar

Hozirgi davrda quyidagi muammolar ko‘p uchramoqda:

- ota-onaning ish bilan haddan tashqari bandligi
- muloqotning kamayishi
- raqamli texnologiyalarga qaramlik
- tarbiyadagi izchillikning yo‘qligi

Mazkur omillar farzandning psixologik holatiga salbiy ta’sir ko‘rsatib, agressivlik, yolg‘izlik hissi va ijtimoiy befarqlikni keltirib chiqarishi mumkin.

5. Ota-onaning pedagogik madaniyati va uning ahamiyati

Pedagogik madaniyat — bu ota-onaning farzand tarbiyasidagi bilim, tajriba, ko‘nikma va metodlarni o‘zida mujassam etgan kompleks tushunchadir. Pedagogik madaniyatga ega bo‘lgan ota-ona bolani tarbiyalashda nafaqat umumiy qoidalar va talablar bilan cheklanmay, balki har bir farzandning yosh xususiyatlari, individual qobiliyatlari va qiziqishlarini inobatga oladi. Bunday yondashuv farzandning shaxsiy salohiyatini rivojlantirishga, uning o‘zini anglash darajasini oshirishga va ijtimoiy

moslashuviga yordam beradi. Pedagogik madaniyatni oshirish quyidagilar orqali amalga oshiriladi:

- pedagogik va psixologik bilimlarni egallash
- mutaxassislar bilan hamkorlik
- maktab va oila o'rtasidagi aloqani kuchaytirish

Pedagogik madaniyatni oshirish bir necha yo'llar orqali amalga oshiriladi. Birinchidan, ota-onaning **pedagogik va psixologik bilimlarni egallashi** muhimdir. Bu nafaqat kitoblar va maqolalarni o'qish, balki zamonaviy tarbiya uslublari va psixologik metodlarni amaliyotga tadbiq etishni ham o'z ichiga oladi. Masalan, farzandning yoshiga mos motivatsiya usullarini qo'llash yoki uning hissiy holatini tushunish uchun psixologik bilimlardan foydalanish.

Ikkinchidan, ota-onaning **mutaxassislar bilan hamkorligi** pedagogik madaniyatni rivojlantirishning samarali yo'lidir. Bu maktab pedagoglari, psixologlar, bolalar psixologiyasi bo'yicha mutaxassislar bilan doimiy muloqotni nazarda tutadi. Shu tarzda ota-ona tarbiyaviy jarayonda professional maslahat va tavsiyalardan foydalangan holda farzandning individual ehtiyojlarini hisobga oladi.

Uchinchidan, **maktab va oila o'rtasidagi aloqani kuchaytirish** pedagogik madaniyatni oshirishda muhim rol o'ynaydi. Maktabdagi tarbiyaviy ishlar bilan uyda olib boriladigan tarbiya muvofiqligi farzandning shaxsiy rivojlanishini sezilarli darajada yaxshilaydi. Masalan, maktabning ijtimoiy faoliyat va guruh ishlaridagi talablarini uyda ota-onaning qo'llab-quvvatlashi farzandning ijtimoiy ko'nikmalarini mustahkamlaydi.

Shuningdek, pedagogik madaniyat ota-onaga tarbiyaviy vazifalarni boshqarish, muammolarni oldindan aniqlash va konfliktli vaziyatlarni konstruktiv tarzda hal qilish imkonini beradi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, pedagogik madaniyat yuqori bo'lgan ota-onalar farzandlarining ijtimoiy, hissiy va intellektual rivojlanishi barqaror bo'lib, ular o'z fikrini erkin ifodalay oladi, ijtimoiy muhitga moslashadi va kelajakdagi qarorlarida mas'uliyatni his qiladi.

Natijada, ota-onaning pedagogik madaniyati nafaqat tarbiyaviy jarayonning sifatini oshiradi, balki farzandning shaxs sifatida shakllanishida, jamiyatga moslashuvida va kelajakdagi muvaffaqiyatli faoliyatida bevosita ta'sir ko'rsatadi. Shu bois zamonaviy oilalarda pedagogik madaniyatni oshirishni tizimli va doimiy jarayon sifatida tashkil etish zarur.

6. Oila va ta'lim muassasalari hamkorligi

Ota-ona va ta'lim muassasalari o'rtasidagi samarali hamkorlik bolani tarbiyalash jarayonida hal qiluvchi ahamiyatga ega. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, oilaning maktab, kollej yoki oliy ta'lim muassasalari bilan faol aloqasi farzandning ijtimoiy, psixologik va intellektual rivojlanishiga bevosita ta'sir qiladi. Bunday hamkorlik farzandning ijtimoiy ko'nikmalarini shakllantirish, mehnatsevarlik, mas'uliyat va muomala madaniyatini rivojlantirishda muhim rol o'ynaydi.

Maktab va ota-ona o'rtasidagi muntazam muloqot tarbiyaviy jarayonning samaradorligini oshiradi. Masalan, ota-onaning maktabdagi dars va tarbiyaviy faoliyatlar haqida muntazam ma'lumotga ega bo'lishi, farzandning o'qishdagi muvaffaqiyati va xulq-atvori haqida fikr almashish imkonini beradi. Shu orqali ota-ona uyda qo'shimcha tarbiyaviy choralarni amalga oshirishi va bolani qo'llab-quvvatlashi mumkin.

Kollej va oliy ta'lim muassasalari bilan hamkorlik, ayniqsa, kattalar yoshidagi farzandlar tarbiyasida muhim hisoblanadi. Bu jarayonda ota-onaning mutaxassislar bilan maslahatlashishi, psixologik yordam olish yoki pedagogik tavsiyalarni hayotga tadbiq etishi farzandning mustaqil fikrlash va mas'uliyat hissini rivojlantiradi. Misol uchun, oliy ta'lim muassasasidagi guruh ishlari, ilmiy loyihalar va ijtimoiy faoliyatlarda ota-onaning yordam va nazorati farzandni ijtimoiy jihatdan moslashuvchan qiladi.

Shuningdek, maktab va oilaning hamkorligi tarbiyaviy ishlarni yagona tizimga keltirish imkonini beradi. Agar maktabda bolaga intizom va mas'uliyatni rivojlantirishga qaratilgan loyihalar amalga oshirilsa, ota-onaning uyda qo'llab-quvvatlashi bu jarayonni mustahkamlaydi. Shu tarzda farzand ikki muhitda ham bir

xil qadriyatlar va talablar bilan duch keladi, bu esa uning psixologik barqarorligini oshiradi.

Hamkorlikning samarali bo'lishi uchun ota-onalar va ta'lim muassasalari quyidagi yo'llarni qo'llashlari mumkin:

- muntazam ota-ona yig'ilishlari va maslahat uchrashuvlari tashkil etish;
- farzandning ijtimoiy faoliyatini kuzatish va qo'llab-quvvatlash;
- maktab va oilada tarbiya uslublarini uyg'unlashtirish;
- muammoli vaziyatlarda pedagog va psixologlar bilan birgalikda yechim

topish.

Natijada, ota-ona va ta'lim muassasalari o'rtasidagi samarali hamkorlik farzandning shaxs sifatida shakllanishini tezlashtiradi, uning ijtimoiy moslashuvini yaxshilaydi va oilaviy hamda jamiyatdagi tarbiyaviy me'yorlarga moslashuvini kuchaytiradi. Shu bilan birga, bu hamkorlik ota-onaning pedagogik madaniyatini oshiradi va tarbiyaviy jarayonni ilmiy asosga ega qiladi.

TAHLIL

Oilada ota-ona va farzand munosabatlarini tahlil qilish shuni ko'rsatadiki, mazkur munosabatlar faqatgina tarbiyaviy jarayon bilan cheklanmay, balki farzand shaxsining psixologik barqarorligi va ijtimoiy faolligini belgilovchi asosiy omil hisoblanadi. Tadqiqot natijalari shundan dalolat beradiki, ota-onaning farzandga bo'lgan munosabati bevosita bolaning o'zini anglash darajasi, mustaqil qaror qabul qilish qobiliyati va jamiyatga moslashuviga ta'sir ko'rsatadi.

Bugungi kunda oilaviy munosabatlarda kuzatilayotgan asosiy muammolardan biri — bu muloqotning sifati pasayib borayotganidir. Ota-onalar tomonidan moddiy ta'minotga ustuvor ahamiyat berilib, hissiy yaqinlik va tarbiyaviy muloqot ikkinchi darajaga tushib qolmoqda. Natijada farzandlarda ruhiy beqarorlik, o'ziga ishonchsizlik va ijtimoiy passivlik holatlari kuchaymoqda.

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, demokratik tarbiya uslubini qo'llayotgan oilalarda farzandlar o'z fikrini erkin ifodalashga moyil bo'lib, mas'uliyat va intizom

tushunchalarini ongli ravishda qabul qiladi. Aksincha, avtoritar yoki haddan tashqari erkin tarbiya uslublari farzand shaxsining to'laqonli shakllanishiga to'sqinlik qiladi.

Shuningdek, ota-onaning pedagogik savodxonligi va psixologik bilimga ega bo'lishi oilaviy munosabatlarning barqarorligini ta'minlovchi muhim omil ekanligi aniqlandi. Pedagogik madaniyat yetarli bo'lmagan holatlarda tarbiya jarayoni tasodifiy xarakter kasb etib, farzandning individual xususiyatlari e'tibordan chetda qoladi.

XULOSA

1. Oilada ota-ona va farzand munosabatlari shaxs kamolotining hal qiluvchi omillaridan biri hisoblanadi.
2. Sog'lom va samarali munosabatlar farzandning psixologik barqarorligi, mas'uliyati va ijtimoiy faolligini rivojlantiradi.
3. Demokratik tarbiya uslubi va pedagogik madaniyatni oshirish farzandning mustaqil fikrlashi va jamiyatga moslashuvini kuchaytiradi.
4. Oilaviy munosabatlar va ta'lim muassasalari hamkorligi orqali ijtimoiy ko'nikmalarni rivojlantirish va barkamol shaxslar tarbiyalash mumkin.

Shu tariqa, zamonaviy oilalarda pedagogik madaniyatni oshirish va maktab bilan faol hamkorlikni yo'lga qo'yish barqaror ijtimoiy rivojlanishga xizmat qiladi.

O'tkazilgan tahlillar asosida quyidagi xulosalarga kelish mumkin: oilada ota-ona va farzand munosabatlari shaxs kamolotining hal qiluvchi omillaridan biri bo'lib, ushbu munosabatlarning sifati jamiyat taraqqiyotiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Farzand tarbiyasida faqat nazorat yoki talabchanlik emas, balki mehr, tushunish va muloqot muhim ahamiyat kasb etadi.

Zamonaviy sharoitda ota-onalar tarbiya jarayoniga ongli va mas'uliyatli yondashib, farzandning yosh va individual xususiyatlarini hisobga olishlari zarur. Ayniqsa, raqamli muhit ta'siri kuchaygan bir davrda ota-onaning farzand bilan bevosita muloqoti va psixologik qo'llab-quvvatlashi muhim vazifaga aylanmoqda.

Shuningdek, oila va ta'lim muassasalari o'rtasidagi hamkorlikni kuchaytirish, ota-onalarning pedagogik madaniyatini oshirish orqali sog'lom oilaviy

muhitni shakllantirish mumkin. Bu esa kelajakda ijtimoiy mas'uliyatli, mustaqil fikrlovchi va barkamol avlodni tarbiyalashga xizmat qiladi.

Oilada ota-ona va farzand munosabatlari jamiyatning barqaror rivojlanishida muhim ahamiyatga ega. Ushbu munosabatlarning sog'lom bo'lishi farzandning barkamol shaxs bo'lib yetishishiga xizmat qiladi. Ota-onalar tarbiya jarayonida mas'uliyatni chuqur anglab, zamonaviy pedagogik yondashuvlardan samarali foydalanishlari zarur.

Mazkur maqola natijalari ota-onalar, pedagoglar hamda oilaviy tarbiya bilan shug'ullanuvchi mutaxassislar uchun amaliy ahamiyatga ega bo'lib, oilaviy munosabatlarni yanada takomillashtirishda ilmiy asos sifatida foydalanilishi mumkin.

Oilada ota-ona va farzand munosabatlari jamiyatning barqaror rivojlanishida muhim ahamiyatga ega. Ushbu munosabatlarning sog'lom bo'lishi farzandning barkamol shaxs bo'lib yetishishiga xizmat qiladi. Ota-onalar tarbiya jarayonida mas'uliyatni chuqur anglab, zamonaviy pedagogik yondashuvlardan samarali foydalanishlari zarur.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Karimov I.A. **Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch.** – T.: Ma'naviyat, 2008.
2. G'oziyev E. **Umumiy psixologiya.** – T.: O'qituvchi, 2010.
3. Davletshin M. **Yosh va pedagogik psixologiya.** – T.: O'qituvchi, 2012.
4. Mavlonova R. **Oila pedagogikasi.** – T.: Fan, 2015.
5. Sodiqova Sh. **Oilaviy tarbiya asoslari.** – T.: Universitet, 2018.
6. Vygotskiy L.S. **Pedagogik psixologiya.** – M., 2005.
7. Bronfenbrenner U. **The Ecology of Human Development.** – Harvard University Press, 1994.